

بخشی از سخنرانی استاد خسروشاهی درباره علامه هبة‌الدین شهرستانی

حجت الاسلام و المسلمین سیدهای خسروشاهی

من در این فرصت کوتاه قصد ورود به شرح همه ابعاد و مسائل زندگی علامه شهرستانی در زمینه‌های علمی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و غیره را ندارم؛ ولی قبل از پرداختن به موضوع اصلی که معرفی کتاب «الهیئه و الاسلام» و ترجمه‌های متعدد آن و همچنین اشاره به آخرین اکتشافات بشری در زمینه علم الفلك یا گیتاشناسی است، بی‌مناسبت نمی‌دانم که به یکی دو بُعد چندان شناخته نشده در زندگی علامه شهرستانی، اشاره‌ای بکنم: یکی از این دو بعد که قابل بررسی و تحقیق است، مسئله دیدگاه «تقریبی» علامه شهرستانی است که با توجه به ضرورت‌های زمان، از یک قرن پیش به آن پرداخته است:

در میدان تقریب بین مذاهب اسلامی

در واقع مرحوم علامه شهرستانی از پیشقراولان اندیشه تقریب بین مذاهب اسلامی بود. او علاوه بر همکاری با «دارالتقریب بین المذاهب الاسلامیه» قاهره و نوشتن مقالاتی در مجله «رساله الاسلام»، روابط صمیمانه و دوستانه‌ای با بسیاری از علمای اهل سنت در بلاد عربی داشت و مکاتباتشان با آنها، نشان‌دهنده روشن‌بینی و دوران‌اندیشی علامه شهرستانی در ضرورت همکاری و تعاون بین علمای اسلامی است.

بخشی از مکاتبات علامه شهرستانی با شخصیت‌های برجسته و علمای مذاهب و اندیشمندان و مستشرقان و دگران‌دیشان در کتاب «هبة‌الدین شهرستانی منهجه فی‌الاصلاح والتجدید و کتابه التاریخ» چاپ بغداد، دارالشئون الثقافیه به سال 1429 هجری، نقل شده که در بخش اسناد کتابخانه عمومی علامه شهرستانی در محن کاظمین - مکتبه‌الجوادین العامه - نگهداری می‌شود و همچنین متن نامه‌های شخصیت‌هایی چون شیخ طنطاوی جوهر (از الازهر) و شیخ محمد مصطفی المراغی (مفسر معروف و امام جماعت مسجد بزرگ الازهر) و استاد امام یحیی (رهبر زیدیه در یمن) ناجی السویدی، زکی صفوت، عباس محمود العقاد (از مصر) محمد شکر الالوسی از علمای معروف عراق و دعوت وی برای دیدار رفع سوءتفاهم‌ها: با شیخ محمدرشید رضا

(صاحب تفسیر المنار) و دیگران... در همان مرکز موجود است که امید می‌رود پس از تشکیل نخستین کنفرانس علمی بزرگداشت علامه شهرستانی، همراه مجموعه کامل آثار ایشان، چاپ و در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد.

روش اصولی علامه شهرستانی در راستای اهداف تقریب بین مذاهب اسلامی، علاوه بر نوشتن و نشر مقالاتی در مجله «رساله الاسلام» چاپ قاهره و نشریات اسلامی دیگر، در بلاد عربی و ایران، تألیف و نشر کتاب‌ها و رساله‌هایی بود که در ریشه‌زدایی از مبانی فکری فتنه‌ها و ایجاد اختلاف‌ها در بین علما و یا پیروان مذاهب اسلامی نقش اساسی داشته است و در واقع محتوای معتدل این آثار عوامل و انگیزه‌های اختلاف بین شیعه و اهل سنت را از میان برمی‌داشت؛ و مراجعه به فهرست رساله‌ها و مقالات منتشرشده علامه شهرستانی، در این زمینه به خوبی نشان می‌دهد که او در راستای برقراری روابط حسنه استوار با برادران اهل سنت، از طریق رفع شبهات و دفع اتهامات، کوشا و پویا بوده است.

به عنوان نمونه می‌توان اشاره کرد که علامه شهرستانی با توجه به مسائل خلافتی مانند بحث خلافت و مسئله حلول و اتحاد و موضوع تحریف قرآن، و مسئله نماز جمعه و یا نقل جنائز و غلو در مورد اهل بیت علیهم السلام و یا شبیه‌سازی در مراسم عزاداری‌های حسینی و امثال این‌ها، مقالات و رساله‌های زیر را یک قرن پیش تألیف و منتشر ساخته است: توحید اهل التوحید، تنزیه التنزیل او تنزیه المصحف الشریف من النقص والنسخ والتحریف، الخلاف فی الخلافه، وجوب صلوه الجمعة، خیر جواب فی الرد علی فصل الخطاب، فتح الباری فی جواز تقبیل الآیدی والاعتاب، الغالیه فی رد المغالیه، شبهات وحلول، تحریم نقل الجنائز، اجتهاد الصحابه حول المتمه، التنزیه فی تحریم التشبه... علاوه بر اینها، در میان مجموعه 350 اثر و رساله‌ای که از علامه شهرستانی باقی مانده است، شاید دهها اثر دیگر، در مورد شبهات و رفع اشکالات و توضیح نظریات شیعه است که این اقدام، در واقع راهگشای علمی و منطقی در مسیر تقریب بین مذاهب اسلامی است.

به نوشته دکتر اسماعیل طه الجابری، علامه شهرستانی در همین راستا در یکی از مجلدات مجموعه سیزده‌گانه «الدلائل والمسائل»، بحثی را تحت عنوان فضل الشیخین مطرح ساخته و در آن به بررسی مقام و موقعیت دو خلیفه نخست در تاریخ اسلام پرداخته و نقش آنها را در پیشرفت سریع اسلام و تأسیس دولت عربی - اسلامی، پس از رحلت پیامبر اکرم (ص) روشن ساخته و به زندگی ساده آنان اشاره نموده و چگونگی همکاری مشورتی امام علی علیه السلام را در این دوران تبیین نموده است. (رجوع کنید به کتاب:

«هبة الدين الشهرستاني، منهجه في الاصلاح و التجديد و كتابة التاريخ» تأليف دكتور اسماعيل طه الجابري، چاپ وزارت الثقافة بغداد، 2008 م، ص 225).

دومین بعد کمتر شناخته شده زندگی علامه شهرستانی شرکت او در جهاد مقدس بر ضد اشغالگران خارجی، همزمان با نهضت و قیام علماء عراق است که به «انقلاب بیستم» (ثوره العشرين) معروف است.

در میدان جهاد

علامه شهرستانی در سالهای 1914 و 1915 م در قیام علما و مردم عراق علیه نیروهای اشغالگر انگلیسی یکی از رهبران اصلی جهاد و در نبرد «الشعبیه» بود و فرماندهی نیروهای مسلح مردمی، علیه اشغالگران را به عهده داشت. بیانیه‌ها، اعلامیه‌ها و فتوایهای علامه شهرستانی در دعوت عموم مردم به ادامه جهاد برای بیرون راندن همه نیروهای دشمن، نقش بسیار تأثیرگذاری داشته و ارتباط و همکاری او با عشائر عراقی - اعم از سنی و شیعه - برای نبرد مشترک علیه دشمن مشترک، در اسناد باقی مانده از آن دوران نشان‌دهنده اهمیت و ارزش موضع جهادگران علامه شهرستانی است.

ترجمه خلاصه یکی از فتاوی جهادیه ایشان برای دفاع از بصره که در آن به احکام شرعی دفاع نیز اشاره شده و با عنوان: «سیوف الدین و شیوخ العشائر والابطال المحترمین حفظ الله بکم ثغور المسلمین» منتشر گشته، چنین است: «بسم الله الرحمن الرحیم/ همه شما از گرفتاری‌هایی که برای مردم عراق و ایران، به علت غفلت‌ها در قبال دفاع از هجوم کفار بر سرزمین‌های ما وارد شده، آگاه هستید. در این میان وظیفه الهی شما آن است که پیر و جوان، مرد و زن برای دفاع از میهن در برابر کفار قیام کنید و به وعده‌های فریبنده و دروغ دشمن توجه ننمائید و به طور متحد علیه کفار جهاد کنید و اگر کسی توان جسمانی ندارد، با مال و سلاح مجاهدان را یاری دهد که همان پاداش مجاهد را عیناً دارد. برادران! فرصت را از دست ندهید. در این نبرد یکی از دو نیکی در انتظار ماست: پیروزی یا شهادت. مسلمانان! مانند شیران خشمگین به پا خیزید و همه نیروهای مسلمان باید متحد شوند که دستور قرآن است و بدین وسیله، کفار را از میهن پاک خود بیرون کنید که بمی‌تردید در نزد خداوند و رسول اکرم و ائمه اطهار سلام الله علیهم، سربلند و با افتخار خواهید بود/ نجف اشرف، خادم الشرع المبین، السيد الشهرستاني هبه الدين».

علاوه بر دهها اعلامیه و نامه و پیام، در یک تلگراف به فرمانده کل نیروهای عثمانی که در عراق علیه نیروهای انگلیسی می‌جنگیدند، با امضای علمای معروف در مورد سلاحهای موجود در نجف، می‌فرستد که متن آن چنین است: «بسمه تعالی - عالیجناب فرمانده کل، مؤید باشد. تلگراف شما رسید. از اخبار انضباط و پیروزی سربازهای اسلامی مسرور شدیم. به نام اسلام از کوشش‌های اسلامی و همت شما تشکر می‌کنیم و از خداوند برای خود و شما پیروزی بر کفار را خواستاریم در مورد تجهیزات نجفی‌ها پرسیده بودید در حضور فرماندار، موضوع روشن است. تفصیل را از او بخواهید، به شما اطلاع خواهد داد/ شیخ‌الشریعه، مصطفی کاشانی، کلیددار روضه حیدری، بحرالعلوم زاده محمدعلی، جواد صاحب جواهر، مهدی الخراسانی، هبة‌الدین الشهرستانی، عبدالکریم الجزائری، آیت‌الله‌الزاده الرشتی اسحاق.»

آیت‌الله علامه شهرستانی که خود شخصاً همراه مجاهدان در جنگ با اشغالگران انگلیسی شرکت داشت، طی یادداشت‌هایی اسرار نبرد شعبیه را توضیح می‌دهد که خوشبختانه این یادداشت تحت عنوان «معرکه الشعیبة» در سال 1429ق/ 2008 م از طرف «دارالضیاء» در نجف اشرف به چاپ رسیده است.

در جنگ معروف «ثوره العشرین» که به رهبری مراجع عظام نجف و علمای کربلا و کاظمین علیه اشغالگران انگلیسی آغاز شد، علامه شهرستانی اسامی بعضی از آن‌ها را که در سطح مرجعیت و اجتهاد قطعی بودند، چنین ذکر کرده است: شیخ فتح‌الله اصفهانی، شیخ محمدحسین آل کاشف الغطاء، سیدمحمدکاظم طباطبائی، شیخ محمدرضا شیرازی، میرزامهدی خراسانی، سیدابوالقاسم کاشانی، شیخ محمدجواد جواهری، سیدمحمد سعیدحبوبی، شیخ عبدالکریم جزائری، شیخ اسحاق رشتی، شیخ جعفر کاظمی، شیخ عبدالرزاق الحلوی... البته علامه شهرستانی در کتاب «معرکه الشعیبة» اسرار و اسناد بسیاری در توضیح نبرد در این منطقه را نقل کرده است.

منبع:

<https://www.iscq.ir/%D8%B3%D8%AE%D9%86%D8%B1%D8%A7%D9%86%D9%8A-%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D8%A7%D8%AE%D8%B3%D8%B1%D9%88%D8%B4%D8%A7%D9%87%D9%8A-%D8%AF%D8%B1%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D9%87-%D8%B9%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%87-%D9%87/>

